

Олег Анатолійович **ОКСАНЮК**
доктор філософії з права; адвокат
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0547-2712>

МАЙНОВІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

У статті досліджено майнові права подружжя, виділено їх специфічні ознаки, а також особливості окремих майнових прав подружжя. Визначено, що майнові права подружжя – це ті правомочності майнового характеру, встановлені сімейним законодавством або іншими джерелами сімейного права, виникають у зв'язку з державною реєстрацією шлюбу і можуть бути реалізовані подружжям або одним з них як носіями цих прав; права, які виникають у зв'язку зі здійсненням права спільної власності майна подружжя чи права особистої приватної власності майна одного з подружжя або з аліментних зобов'язань іншого з подружжя. Виділено загальні та спеціальні ознаки майнових прав подружжя, проведено їх авторську класифікацію.

Ключові слова: подружжя, суб'єктивне сімейне право, майнові права, спільна власність, право на утримання

ВСТУП

Шлюб є одним з найважливіших сімейно-правових інститутів. З одного боку, він є одним із способів виникнення сім'ї, коли жінка та чоловік, які не перебувають у кровному спорідненні створюють сім'ю з метою реалізації своїх особистих немайнових та майнових прав, зокрема прав на материнство і батьківство, а з іншого – є також одним з важливих юридичних фактів, які зумовлюють виникнення у таких осіб, що набувають правового статусу подружжя, цілі низки особистих немайнових та майнових прав. Відповідні права передбачено у сімейному законодавстві (розд. II Сімейного кодексу (СК) України), інших актах законодавства (зокрема у ст. 1243 Цивільного кодексу України передбачено право подружжя скласти спільний заповіт стосовно майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності), крім цього вони їх може бути визначено у сімейно-правовому, зокрема шлюбному, договорі. Важливе значення у цьому контексті відіграють права, пов'язані із використанням майна подружжя або одного із них для потреб сім'ї, а також із наданням утримання тому із подружжя, який в силу різних причин не має можливості забезпечувати себе самостійно. У сімейно-правовій доктрині та юридичній практиці виникають окремі проблеми, пов'язані із розумінням окремих положень законодавства, яке визначає особливості реалізації права подружжя на майно, зокрема набуто у шлюбі, права на утримання, інших майнових прав.

Питання поняття, правової природи та видів майнових прав подружжя стало предметом наукових досліджень таких науковців, як М.І. Байрачна, С.Б. Булеца, В.А. Ваграс, М.М. Дякович, І.В. Жилінкова, Є.О. Мічурін, Ю.С. Сусь, Є.А. Ткаченко, В.М. Чернега та ін. Однак у сімейно-правовій доктрині нині є дискусія про визначення поняття “майнові права подружжя”, їх правову природу та саме, які права подружжя належать до майнових прав. Зазначена обставина зумовлює актуальність тематики майнових прав подружжя.

МЕТА статті – визначення поняття майнових прав подружжя, виділення їх специфічних ознак, а також особливостей окремих майнових прав подружжя.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних вчених, чинному законодавстві, судовій практиці, а також на матеріалах періодичних видань. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до ст. 36 СК України шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя [1]. Цим самим визначено, що юридичним фактом, який зумовлює виникнення прав та обов'язків подружжя, зокрема майнових, є державна реєстрація шлюбу. Саме остання зумовлює наділення жінки та чоловіка, які укладають шлюб новим правовим статусом – подружжя і відповідними правами, які вони мають протягом існування шлюбу. Водночас у СК України не знаходимо положень про поняття майнових прав подружжя, вичерпного переліку прав, які віднесені до майнових; визначено лише здійснення та реалізації права особистої приватної власності одного з подружжя, права спільної сумісної власності подружжя, а також права на утримання, зокрема в частині визначення можливості визначення особливостей здійснення цих прав у шлюбному договорі. У зв'язку з цим звернемося до сімейного правової доктрини, яка визначає відповідні положення.

Оскільки майнові права подружжя відносяться до категорії суб'єктивних сімейних прав, то можна вивести частину ознак майнових прав подружжя через загальні ознаки сімейних прав. Так, суб'єктивне сімейне право у юридичній науці визначається як міра можливої або дозволеної поведінки суб'єкта сімейних відносин; як потенційні можливості, які може бути реалізовано ним, причому алгоритм такої поведінки визначається актами сімейного законодавства або іншими джерелами сімейного права, а у разі відсутності такого визначення – сімейним договором чи розсудом самого суб'єкта, який вправі діяти будь-яким чином, щоб не порушувати права та інтереси інших осіб; як спосіб здійснення можливої чи дозволеної поведінки, в результаті чого задовольняються потреби учасника сімейних відносин, а також право особи на захист такого права, зокрема визнання такого права, його поновлення або усунення перешкод з його реалізації [2, с. 111]. Тому можемо визначити майнові права подружжя як ті можливості, ті

правомочності, які визначені сімейним законодавством або іншими джерелами сімейного права, виникають у зв'язку із державною реєстрацією шлюбу і може бути реалізовано подружжям або одним з них як носіями цих прав, а також право на захист належних подружжю або одному із них майнових прав у порядку самозахисту, у суді та в інших юрисдикційних органах. Ознаками майнових прав подружжя як суб'єктивних сімейних прав є: виникнення з факту залучення до сімейних відносин; визначення сімейним законодавством або іншими джерелами сімейного права; елементами є власне суб'єктивне сімейне право, представлене відповідними правомочностями учасника сімейних відносин, а також власне – право на захист цього права.

Говорячи про спеціальні ознаки майнових прав подружжя, слід визначити передусім те, що їх виникнення прямо залежить від наявності інституту шлюбу, без наявності якого будь-які інші фізичні особи таких прав і обов'язків набути не в змозі [3, с. 67], а також їх майновий характер (пов'язаність із речовими правами або майновими зобов'язаннями).

На думку Є.О. Мічуріна, є два види майнових прав подружжя: права подружжя стосовно їх спільного майна та право на утримання (аліменти) [4, с. 193]. Так само, М.М. Дякович виділяє дві групи майнових правовідносин подружжя (і відповідно – дві групи майнових прав подружжя): стосовно права власності подружжя, тобто майна, яке набуто подружжям під час шлюбу, і стосовно взаємного матеріального утримання [5, с. 138]. На думку В.П. Мироненко та С.А. Пилипенко, майновими визнаються такі правовідносини, що виникають між подружжям стосовно спільної сумісної власності, а також їх взаємного матеріального утримання [6, с. 159]. Цим самим з переліку майнових прав подружжя виключаються їх речові права, які випливають із права особистої приватної власності на певне майно. Попри те, що права стосовно майна, що належить одному з подружжю на праві особистої приватної власності можна було б віднести до цивільних речових прав (оскільки підставою їх виникнення не є укладення шлюбу або інші випадки створення сім'ї), однак у ч. 2 ст. 59 СК України передбачена важлива умова здійснення цих прав, якщо їх носій є одним з подружжя – врахування інтересів дитини, інших членів сім'ї, які відповідно до закону мають право користування ним [1]. Тому відповідні права також можна віднести до суб'єктивних сімейних прав, однак обмежено – із врахуванням того, що виникають вони все ж не у зв'язку із укладенням шлюбу, а з інших причин. Державна реєстрація шлюбу по суті здійснює трансформацію належного подружжю права із цивільного у сімейне.

На думку І.В. Жилінкової, до категорії майнових прав подружжя віднесено дві групи: права володіння, користування та розпорядження спільним майном, а також права володіння, користування та розпорядження роздільним майном [7, с. 158]. У цьому аспекті вказано віднесення до категорії майнових прав подружжя права, що випливають з належності майна одному з подружжя на праві особистої приватної власності. Однак в переліку майнових прав подружжя, виділеному І.В. Жилінковою немає права подружжя на утримання. Це ж саме бачимо і в дослідженні М.І. Байрачної. На її думку, майнові права подружжя – це врегульовані нормами ци-

вільного та сімейного права правило можливої поведінки між подружжями щодо майна, набутого за час перебування у шлюбі [8, с. 108], в період шлюбу за договором дарування або в порядку спадкування (роздільного майна) [9, с. 75]. Науковець виводить власне визначення майнових прав подружжя, виходячи з правової природи та змісту майнових прав у цивільному контексті. Як вона вказує, що майнові права поряд з будь-якими рухомими, нерухомими речами, грошима, цінними паперами є об'єктами цивільного обороту, до майнових прав належить, зокрема, право вимоги, що виникає стосовно володіння, користування та розпорядження майном (наприклад, спадковий права; права вимоги особи за зобов'язаннями, за якими вона є кредитором; виняткові права автора тощо), право вчиняти дії на оформлення права власності на майно [8, с. 107]. Тобто, на думку вченої, майнові права подружжя обмежуються правами стосовно належного їм на праві особистої приватної власності або спільної власності майна, а права, що виникають з аліментних відносин не відносяться до категорії майнових прав подружжя. Не можемо погодитися з цією позицією. Як зазначає А.М. Буряченко, обов'язок надання з утримання є особливим видом сімейних відносин, відповідно до якого один з учасників сімейних відносин (боржник) в силу положень сімейного законодавства або договору зобов'язаний надати іншому учасників сімейних відносин (одержувачу) утримання у натуральній або грошовій формі, а одержувач утримання має право вимагати від боржника виконання його обов'язку, зокрема в судовому порядку або через застосування виконавчого напису нотаріуса; цей обов'язок включає в себе аліментне зобов'язання, а також інші види зобов'язань з надання утримання, такі як обов'язки з виплати інших грошових коштів, зокрема які сплачуються добровільно; витрат, що пов'язані з хворобою, каліцтвом іншого з подружжя; додаткових витрат на дитину; витрат на догляд і лікування батьків; стосовно надання утримання, яке надається в натуральній формі. Цей обов'язок має майновий характер, оскільки утримання передбачає саме матеріальне забезпечення особи [10, с. 45, 94]. Оскільки обов'язку надавати утримання подружжю відповідає право уповноваженої особи на отримання аліментів, витрат, пов'язаних із хворобою, каліцтвом іншого з подружжя, грошових коштів, які сплачуються добровільно на утримання іншого з подружжя, то й відповідне право є майновим, а отже, повинне охоплюватися поняттям «майнові права подружжя».

По суті у складі поняття «майнові права подружжя» маємо дві категорії прав – права, пов'язані з правом власності на певне майно, та права, пов'язані з правовідносинами з утримання особи (схожа позиція висловлена В.М. Чернегою [11, с. 136]). Якщо розглянути більш детально, права, що охоплюються відповідними положеннями СК України, можемо виділити такі:

1) права подружжя, пов'язані з правом власності на певне майно:

а) речові права подружжя, які випливають з права особистої приватної власності на певне майно, зокрема володіння, користування та розпорядження цим майном, зокрема в інтересах сім'ї (ст.ст. 57-59); до змісту цього права слід віднести також право на укладення договорів між подружжям стосовно майна, яке відноситься до

особистої приватної власності (ст. 64), а також відповідних договорів з третіми особами;

б) речові права подружжя, які випливають з права спільної власності на майно, набуте у шлюбі, зокрема володіння та користування цим майном (ст. 63), право на укладення договорів між подружжям стосовно спільного майна (ст. 64), а також відповідних договорів із третіми особами, право розпоряджатися майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності за взаємною згодою (ст. 65), право визначити порядок користування спільним майном (ст. 66);

в) право одного з подружжя укласти з іншою особою договір на розпорядження своєю часткою права спільної сумісної власності подружжя у разі її визначення та виділу в натурі або визначення порядку користування спільним майном (ст. 67);

г) право подружжя здійснити поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності (ст. 69), а також визначити способи та порядок поділу відповідного майна (ст. 71);

2) права, пов'язані з правовідносинами стосовно утримання подружжя:

а) право на утримання у разі, якщо подружжя потребує матеріальної допомоги, якщо заробіток подружжя не забезпечує йому прожиткового мінімуму, а саме подружжя є непрацездатним (ст. 75);

б) аналогічне право дружини під час вагітності незалежно від того чи вона працює та незалежно від її матеріального становища (ст. 84);

в) право на утримання одного із подружжя, з ким проживає дитина віком до трьох або шести років (ст.ст. 84, 85) або дитина з інвалідністю, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду, і опікується нею (ст. 88);

г) право визначити способи надання утримання одному з подружжя (ст. 76) [1].

Слід зазначити, що в сімейно-правовій доктрині виділяються й інші майнові права, які належать подружжю, хоча й не визначені у СК України. Так, С.О. Мічурін виділяє таке право подружжя, яке впливає з факту належності йому майна на праві особистої приватної власності – право передати частину такого майна на спільні потреби сім'ї [4, с. 194], хоча по суті воно охоплюється змістом речових прав, які випливають з права особистої приватної власності одного з подружжя на певне майно. Науковий інтерес викликає також позиція Ю. Сусь стосовно розуміння спільного заповіту подружжя як одностороннього правочину, як результату волевиявлення сторони, представленої двома особами: чоловіком та дружиною, які склали заповіт з метою передачі майна, що перебуває у спільній сумісній власності спадкоємцям після їх смерті; на думку вченої, заповіт подружжя не може містити положення про призначення одного подружжя спадкоємцем, оскільки це суперечить змісту такого інституту; після смерті одного з подружжя не виникають спадкові правовідносини, а лише відбувається зміна правового режиму майна, що визначено в

заповіті [12, с. 84-85]. Отже, можемо виділити й таке право подружжя, як право розпорядження спільним майном і визначення його правового режиму після смерті одного з подружжя та обох з них шляхом укладення заповіту подружжя.

Також можемо виділити таку особливість прав подружжя, пов'язаних з правом власності на певне майно, як їх відчужуваність та можливість їх розширення положеннями укладеного подружжя сімейно-правового договору. Так, як вже визначено вище, одним з прав подружжя, пов'язаних з правом власності на певне майно, є право на розпорядження майном, що знаходиться у спільній або особистій приватній власності, а також своєю часткою у спільному майні подружжя (тобто відповідні майнові права подружжя може бути припинено у зв'язку із відчуженням спільного або особистого майна). З іншого боку, право на утримання як складник зобов'язання з надання утримання має особистий характер, тобто аліментне зобов'язання не може бути передане іншій особі, а повинне бути виконане виключно зобов'язаною особою; смерть зобов'язаної особи зумовлює припинення аліментного зобов'язання; аналогічно – не може бути передане й відповідне право на утримання [10, с. 42].

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі проведеного дослідження майнових прав подружжя, можемо дійти висновку, що майнові права подружжя – це ті правомочності майнового характеру, що визначено сімейним законодавством або іншими джерелами сімейного права, виникають у зв'язку з державною реєстрацією шлюбу і може бути реалізовано подружжям або одним з них як носіями цих прав; права, які виникають у зв'язку зі здійсненням права спільної власності майна подружжя чи права особистої приватної власності майна одного з подружжя або з аліментних зобов'язань іншого з подружжя.

Ознаками майнових прав подружжя є: їх виникнення з факту державної реєстрації шлюбу; носієм є подружжя або один з них; визначення сімейним законодавством або іншими джерелами сімейного права; елементами є власне суб'єктивне сімейне право, у вигляді відповідних правомочностей подружжя, а також власне – право на захист цього права; можуть відчужуватися в договірному порядку (стосовно прав на належне майно); невідчужуваність та особистий характер (стосовно права на утримання); факт спільного або роздільного проживання; невичерпність їх тими правами, що визначено в сімейному законодавстві.

До майнових прав подружжя належать: права подружжя, пов'язані з правом власності на певне майно (зокрема право розпорядження спільним майном і визначення його правового режиму після смерті одного з подружжя та обох з них шляхом укладення заповіту подружжя) і права, пов'язані із правовідносинами на утримання подружжя.

Список використаних джерел

- Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14>.
- Гаврік Р.О. Сімейне право та інтерес учасників сімейних відносин як об'єкти захисту. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 2 (54). С. 108-113.
- Ватрас В.А. Особливості суб'єктного складу подружніх і прирівняних до них правовідносин. *Університетські наукові*

затиски. 2009. № 1 (29). С. 65-70.

4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / редкол. В.І. Борисова (голова) та ін. Харків, 2021. 480 с.
5. Дякович М.М. Сімейне право України: навчальний посібник. Київ, 2012. 552 с.
6. Мироненко В.П., Пилипенко С.А. Сімейне право України. Київ, 2008. 477 с.
7. Булеца С.Б. та ін. Сімейне право. Київ, 2015. 375 с.
8. Байрачна М.І. Деякі аспекти майнових прав та обов'язків подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Вип. 55. Т. 1. С. 106-109.
9. Байрачна М.І. Права та обов'язки подружжя за Сімейним кодексом України: дис. ... докт. філ. з права. Харків, 2020. 193 с.
10. Буряченко А.М. Відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві: дис. ... докт. філ. з права. Хмельницький, 2022. 234 с.
11. Чернега В.М. Сімейне (національне, міжнародне, порівняльне) право: підручник. Київ, 2023. 370 с.
12. Сусь Ю. До питання про спадкування майна подружжя за наявності шлюбного договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 81-86.

References

1. Family Code of Ukraine dated January 10, 2002. Verkhovna Rada of Ukraine. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14> (in Ukrainian).
2. Havrik R.O. Family law and the interest of participants in family relations as objects of protection. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. No. 2 (54). pp. 108-113. (in Ukrainian).
3. Vatrás V.A. Peculiarities of the subject composition of marital and legal relations equated to them. *University scientific notes*. 2009. No. 1 (29). pp. 65-70. (in Ukrainian).
4. Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 vols. / ed. V.I. Borysova et al. Kharkiv, 2021. Vol. 12: Family law. 480 p.
5. Diakovych M.M. Family law of Ukraine. Kyiv, 2012. 552 p. (in Ukrainian).
6. Myronenko V.P., Pylypenko S.A. Family law of Ukraine. Kyiv, 2008. 477 p. (in Ukrainian).
7. Buletsa S.B. et al. Family law. Kyiv, 2015. 375 p. (in Ukrainian).
8. Bairachna M.I. Some aspects of property rights and obligations of spouses. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series*. 2019. Issue 55. Vol. 1. pp. 106-109 (in Ukrainian).
9. Bairachna M.I. Rights and obligations of spouses under the Family Code of Ukraine: dissertation ... PhD in legal sciences. Kharkiv, 2020. 193 p. (in Ukrainian).
10. Buriachenko A.M. Liability for non-fulfillment of the obligation to provide maintenance in family law: dissertation ... PhD in legal sciences. Khmelnytskyi, 2022. 234 p. (in Ukrainian).
11. Cherneha V.M. Family (national, international, comparative) law: textbook. Kyiv, 2023. 370 p. (in Ukrainian).
12. Sus Yu. On the issue of inheritance of property of spouses in the presence of a marriage contract. *Entrepreneurship, economy and law*. 2021. No. 4. pp. 81-86. (in Ukrainian).

Oleh OKSANIUK

PhD in Legal Sciences; lawyer

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0547-2712>

PROPERTY RIGHTS OF THE SPOUSES: CONCEPT AND CONTENT

In the paper the property rights of spouses are studied, their specific features are identified, as well as the features of individual property rights of spouses. On the basis of the conducted scientific research, the author came to the conclusion that the property rights of spouses are those powers of a property nature, which are defined by family legislation or other sources of family law, arise in connection with the state registration of marriage and can be exercised by the spouses or one of them as bearers of these rights; rights that arise in connection with the exercise of the right of joint ownership of the property of the spouses or the right of personal private ownership of the property of one of the spouses or from alimony obligations of the other spouse. The paper highlights the general and special features of property rights of spouses, including that can be alienated in a contractual manner (regarding rights to proper property), inalienability and personal character (regarding the right to maintenance). The property rights of spouses include: property rights of spouses arising from the right of personal private ownership of certain property, property rights of spouses arising from the right of joint ownership of property acquired during marriage, the right of one of the spouses to enter into an agreement with the other person regarding the disposal of their a share of the right of joint co-ownership of the spouses in the case of its determination and allocation in kind or determination of the procedure for using joint property, the right of the spouses to divide the property that is the object of the right of joint co-ownership, as well as to determine the methods and procedure for dividing the corresponding property, the right to dispose of joint property and determine its legal regime after the death of one of the spouses and both of them by concluding a will of the spouses, the right to maintenance in the event that the disabled spouse needs financial assistance, the right to maintenance of the wife during pregnancy, the right to maintenance of one of the spouses with whom the child lives, the right to determine the methods of providing maintenance to one of the spouses.

Keywords: married couple, subjective family law, property rights, joint ownership, right to maintenance